

הקדמה

קובץ זה המוגש לפניכם, כולל בתוכו דעות מגוונות בנושא גילוי וזיהוי חלזון התכלת, בירור גונו, וקיום המצוה בזמינו. מטבע הדברים, העיון בנושא חדש ומחקרי קשה למי שלא הורגל בו, וממילא הבאת הדעות השונות נותנת ביד כל אחד ואחד פתח ומקום להתלות בו ולילך אחר נטיית לבו. תקוותינו כי ציבור חכמי התורה יתן דעתו לסוגיא זו ככל סוגיא בתורה, ויבחון כל ראייה והערה עם תשובותיה שהובאו בתוך דברי הקונטרסים המאוחרים יותר, במאזני שכל ויושר ככל סוגיא והלכה הנלמדת לעומקה בקושיות ויישובים, כשהדעת מכרעת כפי הצד היותר מסתבר ויותר ישר.

יש לציין כי מטבע הדברים הרבה מהמאמרים חוזרים על דברי חבריהם, מאחר וסוף סוף כולם מתבססים על אותה מציאות ועל אותה תורה. אמנם, יש טעם להבאת דברי כולם כי פעמים הרבה רעיון כלשהו אינו מתקבל על לב כל אחד, ומן הראוי לתת לפני הקורא את האפשרויות ליישוב באופן שונה כפי שכתב מחבר אחר, אם כתירוץ לקושיה מסוימת ואם כהסבר למציאות כלשהי. וכן בראיות עצמן, יש שמניחים ראייה מסוימת כמוכחת ויש שאינם משתמשים בה כראיה כלל. מלבד זאת לכל אחד סגנון מיוחד משלו, זה בא בקצרה וזה בא בארוכה, זה בשפה וראיות תלמודיות וזה בשפה וראיות עיוניות – מחקריות. מה עוד, שישנם תשובות וראיות שהתווספו בקונטרסים המאוחרים, כמו גם פרטים מציאותיים רבים שהתבררו ותגליות נוספות שנחשפו במהלך השנים.

יצוין, כי אע"פ שהקונטרסים והמאמרים בנויים זע"ז כשהאחד יוצא כמענה לחבירו, מ"מ בסופו של דבר לאחר ריבוי המהדורות, פעמים שבמהדורה בתרא תוקנו דברים שנטענו כלפי מהדו"ק, ופעמים שנטענו בה טענות חדשות, כשבקונטרס התגובה הדברים נותרו כמות שהם ללא התיחסות לטענות אלו.

בשנים האחרונות פורסמו בקבצים התורניים ובמדורי הלכה שונים תשובות ומאמרים רבים ראויים ומעולים המצדדים או שוללים ואף יש מהם שהיוו תשתית לקונטרסים שבאו אחריהם. אמנם קצרה היריעה מהכיל המאמרים כולם, אך בד"כ כמעט שאין טענות חדשות – בין לתומכי הזיהוי ובין למערערים – מעבר למה שהוזכר בקונטרסים שהובאו בקובץ זה.

מרבית ההסכמות והמכתבים שהובאו בראשי הקונטרסים השונים מתייחסים לנושא התכלת בכללות ולא דווקא לקונטרס בו הודפסו. הרבנים התומכים אינם מתבססים דווקא על הראיות המובאות בקונטרס בו הובאו דבריהם, כמו"כ הנימוקים שהועלו במכתבי הרבנים השוללים הינם טעמים בפני עצמם ואינם מתייחסים לפן המחקרי שבקונטרסי המתנגדים. לפיכך ראינו לנכון לייחד למכתבים אלו מדור בפני עצמו, בו יופיעו יחדיו המכתבים וההסכמות שניתנו למחברי המאמרים שהובאו בקובץ זה.

בשורות הבאות נסקור בסדר כרונולוגי את המאמרים המובאים בקובץ זה, לפי שנת הדפסתם במהדורה ראשונה. אגב כך נסקור חיבורים נוספים שהיו מרכזיים בפולמוס אודות קיום מצוות תכלת בזה"ז, תוך שימת לב לדעת גדולי התורה על עצם העניין ועל הלגיטימציה להעלאת הנושא. (כמובן שסקירה זו אינה שלמה כאשר מאמרים מרכזיים וחשובים רבים לא נסקרו בה, כמו מאמרי הרבנים הגאונים הרב יצחק ברנד, הרב מרדכי אברהם כ"ץ, הרב שלמה אנגלרד, הרב בצלאל נאור, הרב שמואל אריאל, הרב יהודה ראק, הרב שלמה משה שיינמן שליט"א ועוד, שתרמו מאוד לבירור הנושא, כמו גם מאמרים מדעיים רבים של ד"ר זהר עמר, ד"ר ישראל זיידרמן, ד"ר ברוך סטרמן הי"ו ועוד. וראה עוד בסקירה הביבליוגרפית בסוף הקובץ).

במאמר זה לא נסקור את תולדות התגלות התכלת בעולם ואף לא את הספרות הקדמונית המזכירה אותה. על תהליך השתלשלות גילוי התכלת בימינו ראה במאמרו של הרב ישעיהו הלוי בקובץ זה, ולסקירה קצרה על הספרים העיקריים של חכמי אוה"ע הקדמונים שמדברים אודותיה, ראה במאמרו של הרב טבגר הערה 41.

סקירת המאמרים וראשי פרקים בתולדות מצוות התכלת בזמננו

קרוב לסוף תקופת רבנן סבוראי (ככל הנראה) נשתקעה צביעת התכלת מישראל, ונפסק קיום מצות תכלת. אף שהחלזון הוזכר בשמותיו בכמה מספרי האחרונים, לא ידועים ניסיונות מעשיים להחזרת קיום המצוה עד האדמו"ר מראדזין שטרח בחיפושים וכתב שלשה ספרים בענין זה.

שפוני טמוני חול – בשנת תרמ"ז פרסם האדמו"ר מראדזין זצ"ל מאמר בשם "שפוני טמוני חול" להוכיח שמוטל עלינו לחפש את חלזון התכלת, והעלה שם השערה שהוא הדינון.

פתיל תכלת – בשנת תרמ"ח פרסם שיטתו בספר "פתיל תכלת", לאחר שביקר באוקוריום הימי הגדול בנאפולי שבאיטליה והחליט שהדינון המצוי שם אכן הוא החלזון המבוקש.

עין התכלת – בשנת תרמ"ט הצליח לעשות ממנו צבע כחול, ורבים מחסידיו וכן מקצת חסידיו ברסלב החלו להשתמש בתכלת זו. אח"כ כתב ספרו "עין התכלת", שבו הוא משיב לטענות מערערים שונים, ודן בכמה נושאים הלכתיים בענייני תכלת. ספר זה לא הספיק להדפיסו בחייו והודפס בשנת תרנ"ב לאחר פטירתו.

על אף שהוסכם ע"י גדולי הדור והדורות שאחריו כי אין שום נזק בהטלת תכלת מספק¹, ואף היו מגאוני הזמן שקיבלו דעתו², גם היו חסידים

1 הגאון ר' יהושע מוקטנא כתב: "אמנם לבוא בקטטות ומריבות אין לנו אחר שהציצית של לבן כשרים גם כשהם צבועים כדמשמע מהא דמנחות דף מ' דקאמר ל"י אלא קלא אילן, ומהא דר"פ תכלת מידי צבעא גרים, ומצד לא תתגודדו אין לחוש יותר משאר דברים, והתירוצים שנאמרו שם יש לתרצם גם בזה" (שו"ת ישועות מלכו אור"ח, א).
הגאון ר' יצחק אלהן זצ"ל כתב במכתבו לק"ק זאמושטין כי מחמת חולשתו אינו יכול לברר את ענייני התכלת אך הורה כי מי שהקפיד על כך בחייו יש לקוברו בטלית עם צביעת ראדזין (המכתב מועתק בהקדמה לספר "עין התכלת" עמ' 36).

סיפר הג"ר דוד צבי הילמן זצ"ל שפעם ביקש ממנו בנו של הגאון רא"ז מלצר זצ"ל שיקנה לו פתילים מבית צביעה של ראדזין. כששאל אותו אם שאל דעת תורה בענין, ענה ששאל את גיסו הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל, והשיב לו "ניט דא קיין חשש" [אין חשש איסור בדבר] (ע"ע באורחות רבינו ח"א ע' רמו ע"ז).

ואנשי מעשה שנהגו כן לעצמם לכה"פ בתורת ספק³, מ"מ רוב גדולי הדורות לא קיבלו דעתו כלל⁴.

התכלת בישראל – בשנת תרע"ד כתב הגרי"א הלוי הרצוג זצ"ל את עבודתו המדעית בה הוא מקיף את נושא התכלת מכל צדדיו, שם (בתוך שאר דבריו על מקור התכלת) הוכיח שלא ייתכן שהדיונון שהצביע עליו האדמו"ר מראדזין הוא חלזון התכלת, מאחר שהתברר שבשיטת צביעה זו ובסממנים אלו נוצר הצבע הזה מדמם של רוב בעלי החיים [ואין צורך דווקא בדג זה].

בסדרת מאמרים שפרסם בקובץ "ההד" (תרצ"ב-תרצ"ה) כתב שרחוק הדבר מאוד שהחלזון של תכלת אינו המורקס טרונקולוס, ומ"מ דחה זיהוי זה מאחר שלא הצליח להתאימו עם כל סימני הגמ' [כפי הנראה בגלל שלא ראה את המורקס חי]. גם הוקשה בעיניו מה שידע על גוון צבעו שהוא סגול [מאחר שבזמנו עדיין לא נודעה אפשרות צביעת הכחול ממנו]. הגריא"ה העלה השערה כי חלזון הינטינה הוא חלזון התכלת, אך לא קבע בה מסמרות. אמנם כיום התברר כי בלתי אפשרי לצבוע ממנו צבע כחול עמיד (ואכן מטעם זה, חזר בו לאחרונה ד"ר שאול קפלן – ביולוג ימי שהיה מגדולי תומכיה והקדיש שנים רבות לחקר הינטינה ולניסיונות לאפשר צביעה ממנה)⁵.

2 הגאון ר' עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל, בעל לב העברי, כתב כמה תשובות לחזק שיטת האדמו"ר מראדזין (לוקט ע"י הרב מנחם בורשטיין והודפס כנספח בסוף ספר התכלת תחת השם משנת רבי עקיבא).

3 כתב המהרש"ם זצ"ל בצוואתו: "...יקחו את הטלית טירקישען, בלא העטרה, וקשורין בו ציצית עם תכלת..." (נדפס בראש ספרו תכלת מרדכי עה"ת).
 "ויש לי עדות שהג"ר איציל מפוניוויצעו לבש תכלת בטליתו בהצנע, כמו שהעידו תלמידיו שלמדו אצלו" (מהקדמת ר' ירוחם ליינר למאמר שפוני טמוני חול, וכן העיד מרן בעל הקה"י זצ"ל ע"י אורחות רבינו שם).

4 אמר מרן בעל החזון איש זצ"ל על התכלת של האדמו"ר מראדזין זצ"ל "הלא אין שום היזק בדבר – להטיל ספק תכלת – ואילו היה צל צילו של ספק הלא היו הגדולים אזי מקבלים אותו" (מעשה איש ח"א ע' קלב).

5 בעיות נוספות בזיהוי זה ראה בדברי הגריא"ה שם (פרק י"ב, ב) ובדברי הרב טבגר בקובץ זה.

סדרת מאמרי הגרי"א ה הודפסה כנספח בסוף ספר התכלת, תחת השם "התכלת בישראל".

ספר התכלת – בשנת תשמ"ח הוציא הרה"ג ר' מנחם בורשטיין שליט"א (יו"ר מכון פועה), את ספרו "התכלת" בו הוא מסכם את הידוע על הדיונון, הינטינה והמורקס, ומגלה פרטים חדשים שנודעו בשנים האחרונות בנוגע למורקס, בהם התגלית המשמעותית ביותר על האפשרות לצביעת הכחול ע"י חלזון זה.

מאמר התכלת – כהמשך לעבודתו של הרב בורשטיין ולאחר מחקר מעמיק העלה הרה"ג ר' אליהו טבגר שליט"א (ר"מ בישיבת תורת חיים מוסקבה, ומח"ס כליל תכלת על הל' ציצית) שאכן הדעת נותנת שלפנינו קיום ודאי של מצוות עשה מן התורה, ובשנת תשמ"ח עשה מעשה בעצמו, כשהוא מטיל תכלת בבגדו.

את מחקרו זה, העלה על הכתב במאמר הנקרא "מאמר התכלת" אשר בהשתדלות אחד מגדולי הדור פורסם בקובץ התורני מוריה (רז-רח תשנ"ב). מאוחר יותר הודפס ע"י אגודת "פתיל תכלת" עם מאמריו הנוספים שהתפרסמו במהלך השנים בקבצים שונים, לאסופת מאמרים זו ניתנה הסכמת הגאון ר' משה מרדכי קארפ שליט"א, המופיעה בקובץ זה.

בקובץ שלפנינו נערך מאמר התכלת מחדש והוכנסו בו קטעים מתוך מאמריו הנוספים של הרב טבגר.

בשנת תשנ"ג הקים ר' יואל גוברמן עם חבריו ד"ר ברוך סטרמן וד"ר ארי גרינשפן הי"ו את אגודת "פתיל תכלת" לייצור והפצת התכלת, בראשות הרה"ג ר' אליהו טבגר שליט"א.

עם פרסום "מאמר התכלת" והקמת האגודה החלה הטלת התכלת להתפשט בישראל, כאשר תקיעת יתד משמעותית נעשית ע"י הגאון ר' יצחק שלמה זילברמן זצ"ל ויבדלחט"א בנו הגאון ר' אליהו זילברמן ראש ישיבת אדרת אליהו, שחקרו את העניין עם קבוצת ת"ח והטילו תכלת בציציותיהם, כשרבים הולכים בעקבותיהם.

יצויין כי במענה לשאלת שלוחו של הגרי"ש זילברמן השיב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, כי אין מניעה הלכתית מהטלת תכלת בציצית בימינו⁶ (לגבי תשובתו שכתב בעניין, ע"ע בהמשך).

תכלת וארגמן – בשנת תשנ"ט, כתגובה למאמרי הרב טבגר, הוציא הרה"ג ר' מנחם אדלר שליט"א את הקונטרס "תכלת וארגמן" שבו הוא מתמודד עם ההוכחות לזיהוי ומערער אחר דברי מזהי החלזון בטענה כי החלזון המדובר שימש בעבר אך ורק לציבעת ארגמן ולא לתכלת. קונטרס זה תרם תרומה גדולה במיוחד להפצת המידע בנושא זה בקהל הרחב, הודות לתפוצתו הנרחבת ע"י ספריית בני תורה קעסטליבוויץ'. רבים מבני הישיבות – ובכללם כמה ממחברי המאמרים שבקובץ זה – נחשפו תחילה לנושא התכלת אך ורק ע"י קונטרס זה. לקובץ זה הוכנסה המהדורה החדשה של "תכלת וארגמן" שעדיין לא ראתה אור, מהדורה זו כוללת גם תגובות לקונטרסים ומאמרים שיצאו בשנים האחרונות. הקונטרס זכה להסכמת הגאון ר' עזריאל אויערבאך שליט"א, ובראש הקונטרס הובא מכתבו של מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל. התשובה נכתבה בשנת תשנ"ז כמענה לשאלת הג"ר שרגא פייוול כהן שליט"א אם יש לחוש לדברי האומרים שיש בידם תכלת, אף כי במכתב השאלה לא פורטו הטענות וההוכחות כלל [כפי ששמענו בפירוש מהרב השואל]. מרן זצ"ל השיב כי אין לו לחוש לדבריהם מחמת כמה ספקות אפשריים שמעלה. מכתב זה פורסם לראשונה בירחון הליכות שדה, 109, תשנ"ח.

בעקבות פרסום מכתב זה נעשו נסיונות ע"י ת"ח הבקאים בסוגיא לדון קמיה מרן זצ"ל בעניין זה, אך לא עלתה בידם. עד היום הזה לא נודע לנו מה הם הנתונים שעמדו בפני מרן זצ"ל טרם כתיבת מכתבו הנ"ל, בו העמיד את הספקות שיש לבררם בטרם נוכל להכריע בשאלה זו.

6 כעין זה השיב מרן הגרי"ש א גם לגאון ר' מ"מ קארפ שליט"א שאין מניעה הלכתית מהטלת תכלת בציצית בזמננו.

לולאות תכלת – בשנת תש"ס הוציא הרה"ג ר' שלמה טייטלבוים שליט"א את ספרו לולאות תכלת, שבו הוא משיב להרבה מהטענות שהועלו בקונטרס "תכלת וארגמן" ודן באריכות והרחבה בסוגיות שונות הנוגעות לגילוי התכלת. בספר זה הובאו גם תרגומיהם המדוייקים של כמה מדברי חכמי האומות הקדמונים אודות החלזון. כמו"כ ערך הרב טייטלבוים בדיקות ובחינות שונות לצביעה ולהסרת צביעה באמצעים שונים, אשר חלקם הובאו בספרו זה.

הספר זכה להסכמת הגאון ר' משה הלברשטאם זצ"ל ולהבחל"ח להסכמתו הנלהבת של הגאון ר' עמרם אופמן שליט"א מחשובי רבני העדה החרדית, שחקר רבות בבירור העניין. מחמת אורכו נמנע מאתנו לצרף ספר זה לקובץ, וניתן להשיגו בנפרד ע"י אגודת פתיל תכלת.

עלון מצוות תכלת בזמננו – בשנת תשס"ז פרסמו הרב יהושע ינקלביץ והרב צבי הרציג שליט"א עלון מתומצת על פני דף אחד, הכולל את הנושאים המרכזיים בזיהוי החלזון עם תשובות לשאלות המרכזיות שנשאלו עליו.

עד להופעת עלון זה, לא הוכר נושא זיהוי חלזון התכלת אצל רוב בני התורה אשר כמעט ולא נחשפו למידע אודותיו. עיקר המידע שהיה למתעניינים בנושא, היה מקונטרס "תכלת וארגמן" המערער אחר הזיהוי, בעוד "מאמר התכלת" של הרב טבגר והספר "לולאות תכלת" אינם מוכרים כראוי בקהל הרחב.

כמובן שלא ניתן במסגרת עלון קטן לבאר את העניין כל צרכו, אך עלון זה פעל את פעולתו להביא רבים לבירור העניין. העלון התפרסם מידי שנה לקראת שבת פרשת שלח כשבמהלך השנים הוסיפו העורכים וחבר ת"ח שעמהם חומר רב לעלון, אם בראיות חדשות ואם בתשובות לשאלות חדשות, אך עדיין בתמציתיות יתירה. בקובץ זה הוכנסה מהדורת תשע"ו לתועלת המעוניינים בחומר מתומצת בקיצור נמרץ. מפני קיצורו הובא מאמר זה בתחילת הקובץ לשמש מעין הקדמה לסוגיא רחבה זו.

בין תכלת לארגמן – בשנת תש"ע, כתב אחד מחכמי בני ברק קונטרס תגובה לעלון "מצוות תכלת בזמננו". המחבר הלך בעקבות בעל "תכלת וארגמן" לערער

אחר הזיהוי בטענה כי חלזון זה לא שימש בימי קדם לצביעת גוון תכלת, והוסף עוד להוכיח מסוגיות הש"ס והראשונים את שלילת הזיהוי. בקובץ זה מופיעה מהדורתו השלישית של קונטרס זה.

להבדיל בין תכלת לארגמן – תגובה לקונטרס בין תכלת לארגמן שנכתבה ע"י הרה"ג ר' שלמה טייטלבוים מח"ס לולאות תכלת, ע"פ סדר הקונטרס הנ"ל. [תגובות נוספות שנכתבו למאמר הנ"ל הינם: **קסי זהב** ע"י אברכים ממודיעין עילית וב"ב, **ותכלת לחושבי שמו** ע"י הרה"ג ר' אי"ש רפמן שליט"א מבני ברק, כחלק מספרו "תכלת לחושבי שמו" על ענייני ציצית ותכלת בהלכה ובאגדה.]

חותם של זהב – בשנת תשע"א, אחר פרסום ריבוי המאמרים והקונטרסים בעניין, חיבר הרב בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א קונטרס מקיף להביא בקצרה את ההוכחות מדברי חז"ל ומהסברא לזיהוי החלזון, וליישב מה שהקשו בקונטרסים ומאמרים שונים. הקונטרס י"ל במספר מהדורות, ובקובץ זה הוכנסה מהדורת תשע"ו.

במהדורות המאוחרות הושם דגש מיוחד על נושא גוון התכלת, כשבקונטרס מיוחד בשם "עין התכלת" מאריך המחבר להוכיח את דעת רוב ככל הפוסקים שהגוון הינו כחול וכי עומקו אינו מעכב, תוך שהוא דן בראיותיהם של הדעות השונות בעניין גוון הצבע ועומקו.

בקונטרס זה הובא מכתבו של הגאון ר' שמואל נדל שליט"א, בו הוא מביע דעה נחרצת כי לפנינו מצוות תכלת באופן ודאי.

תכלא דחלזון – כתגובה לקונטרסים הנ"ל, כתב הרה"ג ר' אליעזר הול שליט"א מחשובי האברכים בכלל פוניבז' קונטרס בשם תכלא דחלזון, בו העלה כי שני חלזונות שצובעין תכלת הוזכרו בדברי חז"ל ורק אחד מהם כשר לציצית. במהדורתו השניה כתב ראב"ד העדה"ח הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א הסכמה לכל דברי הקונטרס. לצערנו מחמת סירוב המחבר מנע מאיתנו לצרפו

לקובץ זה. אך כדי שלא יהיה הקובץ חסר קונטרס חשוב זה, שהוא היסוד לדעת הגאון ראב"ד העדה"ח שליט"א שסמך ידיו עליו, הובאה כאן בהערה תמצית מהמתחדש בדבריו⁷ עם תשובתם בקצרה מתוך מאמרי התגובות שנכתבו עליו⁸.

7 עיקר דברי הקונטרס על סימני הגמ' במנחות והרמב"ם, טענתו שהחלזון חי לכה"פ ע' שנה, דימיונו המוחלט לקלא אילן, דאינו מצוי בים כנרת ולית ליה גידים ועצמות, כבר נידונו לכאן ולכאן במאמרים המובאים בקובץ זה.

עוד הקשה דלא הוזכר בגמ' וברמב"ם שמעריבים מים במלאכת צביעתו. עוד הוכיח שגוון התכלת עמוק מאוד וקרוב למה שקוראים בימינו שחור, ממש"כ הרמב"ם (פ"ב ה"ח) דבטלית תכלת לא יעשה חוטי לבן שלה מן השחור משום שדומה לתכלת (וע"ע חותם של זהב, ח"ג עין התכלת, ריש פ"ד וספ"ב). ואף שהרמב"ם כתב שגוון התכלת הוא "כעצם השמים" ו"כפתוך שבכוחל ורקיע הנראה לעין בטהרו של רקיע" צ"ל שכוונתו לרקיע בלילה, וכעין מש"כ בהל' תרומות (ז, ב) "לכשיטהו הרקיע מן האור", ואין כוונתו מעין מש"כ בהל' קידוש החודש (יח, ב) "ויראה הרקיע בטוהר... מפני שאין שם אבק...". [וכן יש לפרש לישנא דקרא "כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר" שהכוונה לרקיע בלילה. ומה שכ' בפיהמ"ש שתכלת הוא אלאזר"ק שהוא בגוון בהיר צ"ל דס"ל לרמב"ם שיש פלוגתא דתנאי בחזק גוון התכלת.]

הרמב"ם מוסיף שאין להוכיח שלא כדבריו מזה שהחומר הצובע שבקלא אילן (אינדיגו) שווה ממש בכל תכונותיו לתכלת הפורפורה ואינו שחור כ"כ, דאפשר שבזמנם היו יודעים לצובעו ללא תערובת מים ועי"ז היה שחור יותר, אך תכלת הפורפורה לא היה אפשר לצובעה בלא מים ולכן לא יכלו לעשותה בצבע שחור כתכלת שבציצית וכקלא אילן.

עוד הוכיח מכמה ראיות דשם חלזון כולל כמה מינים: א. מדפירש"י (שבת עה). עניין פציעת חלזון שדוחקו בידי, ולא פירש שפוצעים את הקונכיה ועי"ז מת, הרי דס"ל שחלזון התכלת אין לו קונכיה. ב. ביד רמ"ה בסנהדרין צא. כתב שהחלזון המצוי בהרים אחר הגשמים אינו חלזון התכלת אלא חלזון של יבשה הנקרא בערבי חלזום. ג. הרמב"ם (פיהמ"ש כלים יב, א) כתב שחלזון הוא צדף שבים ואילו בהל' ציצית כתב שהוא דג. ד. בספר הקנה השתמש בלשון 'שוחטין' על פציעת החלזון ואילו בגמ' בשבת עה. איתא שהחלזון אינו מת מייד עם פציעתו (וכחלזון הפורפורה שאינו מת מייד), וע"כ דב' חלזונות הצובעים יש.

ומסקנתו: דאף כי אין לנטות מכך שהחלזון שצובעין בו המופיע בגמ' בכל מקום, הינו המורקס שעליו אמרו בברכות (ט). "משיכיר... בין תכלת לכרתי" ובו דברו המקראות בכ"מ לגבי תכלת של אומה"ע והוא החלזון שבמעשה דר' יוסי והזקן שבספרי (ברכה שנד) שהיה מצוי בים הגדול. אך בסוגיית תכלת לציצית הכוונה לחלזון אחר שהיה צובע בגוון עמוק מאוד וקרוב לשחור, וחלזון זה לא היה מצוי בים הגדול אלא בים כנרת.

עוד הוסיף שאין חלזון התכלת כשאר חלזונות שהוזכרו בחז"ל והראשונים ובלשונות העמים שהם ממין התולעים בעלי קונכיה, אלא הוא מין דג בעל גידים ועצמות וגם אינו בעל קונכיה כדמוכח מרש"י הנ"ל.

צביעת התכלת וחיידושה – בשנת תשע"ב פרסם הרב ישעיהו הלוי שליט"א מאמר זה ברבעון שע"י בוגרי ישיבת כנסת הגדולה.⁸ עניין מיוחד ישנו במאמר זה, אשר מלבד סגנונו המיוחד, יש בו את סדר הופעת וגילוי החלזון בימינו מראשית גילוי ועד היום הזה.

לבוש הארון – בשנת תשע"ב כתב הרב מאיר הלמן שליט"א עם קבוצת אברכים קונטרס מקיף בשפה בהירה עם ציון מקורות רבים והתייחסות מקיפה גם לצד המציאותי והמחקרי. הקונטרס נכתב באנגלית, ובקובץ זה רואה אור לראשונה מתורגם ללשון הקודש ע"י הרב יהודה אפשטיין שליט"א, ובתוספת מרובה. בקונטרס הובאו הסכמותיהם של הגאון ר' חיים ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל ולהבחל"ח הגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א.

נספח: כללי קשירת ציצית עם תכלת – מאחר שהלכות תכלת אינן סדורות וערוכות לפני הבאים בשערי מצווה זו, ראינו לנחוץ לנצל במה זו ולהביא מאמר נאה המפרט בקצרה את עיקרי השיטות בקשירת ציצית עם תכלת. המאמר התפרסם בעבר בתוך עלון "נושאים בפרק התכלת", שיצא לאור ע"י ד"ר ברוך סטרמן הי"ו ואגודת פתיל תכלת, בעבור לומדי הדף היומי. לקראת הכנסתו לקובץ זה חודש המאמר והורחב ע"י מערכת והיה לכם לציצית.

8 רוב דבריהם נידונו במאמרים שבקובץ זה, ולא נזכיר אלא מה שנוגע להערה הקודמת. ודאי כדבריו כן הוא דשם חלזון כולל מינים הרבה (הרהמ"ח הוצרך לראיות לפי הגירסא בש"ס וילנא במנחות מד. "חלזון, זהו גופו דומה וכו', דמשמע דשם חלזון הוא רק לבריה זו. אך בהדפסות החדשות הוגה ע"פ דפוסים ישנים "חלזון זה, גופו דומה... " שמדבר על חלזון תכלת שעסוקים בו ולא על כל הקרוי חלזון), אך בכל דבריו לא הוכיח שיש כמה מינים מחלזון הצובע תכלת. והנה גדולי הראשונים פירשו כל אותם הסוגיות – בשבת עה. שבת כו. ומגילה ו. – כפשוטם, בחלזון התכלת של ציצית, ולא מצאנו מי שערער על דבריהם, וכ"נ ב'תרגום יונתן' (דברים לג, יט). ולגבי דברי ספר הקנה יש מקום לפרשו בע"א, ומ"מ עי' מש"כ עליו הרמ"ק (ספר שיעור קומה דף פ). שהוא אחרון מאוד וע"ע מש"כ שם באורך. ולענין דברי הרמב"ם שכ' שהוא דג יעו"י בשאר המאמרים בקובץ זה שהרחיבו בזה. 9 לשאלת הרהמ"ח גילה ראש הישיבה הגאון ר' הלל זקס את דעתו כי אף שאינו מחווה דעה בעניין הזהויה, אך מי שבירר ועלתה בידו, יש לו להטיל תכלת גם בטלית גדול.

**דברי ברכה להוצאת הקובץ
הגאון הרב מנחם מנדל הכהן שפרן שליט"א
ראש ישיבת נעם התורה ואב"ד בני ברק**

יום ד' י"ב ניסן תשע"ו

לכ' הרה"ג בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א
עורך שנתון והיה לכם לציצית
שוכ"ט

א. מה שלא נתקבל בציבור הרחב שומרי תומ"צ קלה כבחמורה ומדקדקין במצוות אינו משום שיש ערעור על אמיתות התכלת. אדרבה הראיות שמביאים לזיהוי התכלת המקובל היום כחלזון התכלת שבזמן חז"ל, נראין הדברים נכונים שזוהי תכלת של תורה, והדברים משכנעים ומדברים בעד עצמם.

ב. וטעם רוב גדולי ישראל שאינם משתמשים בזה אינו משום שמפקקים באמיתת העניין, אלא משום שבמאתיים שנה האחרונות נקבע כהרגשה פנימית שלא משנים דברים גם אם מן הדין הי' צריך להנהיגם או לשנותם, וזה כהגנה נגד מהרסים המנסים לשנות ולהתאים וכו'. ועד כדי כך נקבע עקרון זה שיש כח בדעת תורה זה לעקור דבר מה"ת כמו מצות תכלת.

הכלל, שגם שינוי לטובה רואים חכמי התורה לתחילת פרצה שאחריה מי ישורנו. ודבר זה הוא בבחינת יכולים חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. ואף שהיו מהגדולים שנהגו בתכלת ראדזין כמו שידוע מהמהרש"ם ועוד, הם לא עשו כן אלא לעצמם בצינעא אך לא הנהיגו כן לציבור.

ג. גם מה שמצינו כמה מנהגים שהשתנו כמו הכרעת ההלכה בזמני שקיעה"ח שבפולין והונגריה נהגו כשיטת ר"ת בצה"כ ולא נשאו כפים בכל יום ועוד, ולפני המלחמה נשתנו המנהגים והפסיקו לנהוג כר"ת בפולין וכן בארה"ב. זה התחיל אחרי מלחמת העולם הראשונה שנעקרו קהלות ונתיישבו מחדש, וכן בארה"ב שהתחילו להתייחס קהלות חדשות מלפני קרוב למאתיים שנה כשהתחילה ההגירה הגדולה מרוסיה לארה"ב [כפי שיש לראות שינוי זה בלוחות הישנים שיצאו כל שנה]. כל זה לא עשו אלא כשנעשו קהילות חדשות ויסדו מנהגים חדשים, אך קהילות ישראל שנשארו במקומם נזהרו מאוד מהשינויים, ותחושת גדולי ישראל האמיתיים תורה היא וזהו קיום רצונו ית"ש.

זה הוא ה"דעת תורה" שעומדת מאחורי העניין של התעלמות כביכול של גדולי ישראל מקיום מ"ע.

עד כאן בנוגע למעשה. אבל בוודאי דבר חשוב ויש בזה תועלת גדולה לברר מצוה זו למעשה על כל צדדיו ויצידי צדין כפי שאתם עושים, בפרט מצוה שאין לה דורשין. ובזכות המצוה המתקיימת ע"י ונשלמה פרים שפתינו נזכה לקיימה בפועל ממש.

ב"ה י"ב ניסן תשע"ו

מנחם מנדל הכהן שפרן שליט"א

הסכמת הרה"ג משה מרדכי קארפ שליט"א לחיבורו של הרב אליהו טבגר

בס"ד

משה מרדכי קארפ

קרית ספר

תאריך: _____

הן הרה"ג יראתו קודמת לחכמתו ר' אליהו טבגר שליט"א מפה קרית-ספר, זכה לכתוב מאמרים רבים בענין התכלת, ומסר נפשו על קיום מצוה זו, ולשיתתו אף זכה לגלות החלזון שממנו עושין התכלת ובירר שיטתו בהרחבה במאמרים רבים, ואני לא אוכל להכריע בדבר כי נעלמו ממני מעינות החכמה ובודאי מה שנוגע לגילוי חלזון זה שמבואר במדרשים שנגזז. אך בס"ד רואים שכעת סמוך לביאת משיח צדקנו נתעוררה ביתר שאת התעוררות גדולה בציבור וחשק גדול לקיים מצוה זו או עכ"פ לברר הלכותיה לפרטיהן, וזכות גדול להרהמ"ח שליט"א שהפיץ אור מצוה זו לפרטיה בבירור אמריה, ואף רבים משתוקקים לקיימה בזכותו, ואף שלענ"ד מכמה טעמים אי אפשר לחייב ללבוש התכלת כהוראת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א, מ"מ בודאי אותם שזכו לברר הלכותיה ויצא להם כן ע"פ בירור פרטיה צריכין לקימה ואין מושג של בושת פנים בקיום ההלכה, וגם מי שחשקה נפשו עכ"פ להדר לקיימה גם אם אין מחוייבין בכך, ואף על צד ספק הרחוק בודאי הידור וחיוב מצוה יש בזה וגדול שכרו, ולכן אמינא לפעלא טבא יישר, ולחזק ידי ההמ"ח שליט"א שימשיך בהפצת מצות התכלת ובירור הלכותיה לאשורה ובזכות זה נזכה לקימה בשלמות בביאת משיח צדקנו שיוורנו אמיתתה ומאמרה.

אשר יאמר אגלה מלך אלמלא
ע"י שני קארפ

מכתב ברכה של הרה"ג עזריאל אויערבך שליט"א לקונטרס תכלת וארגמן מאת הרב מנחם אדלר

מכתב ברכה

[כסלו תשנ"ט]

טיבה ומהותה של צבע התכלת שנצטוונו בתורה על מנת לקיים מצות ציצית ובגדי הקודש של כהונה, נעלמה בעור"ר ונסתרה זה רבות בשנים, ובמשך הדורות חקרוה ודרשוה רבים וטובים, ועד הנה לא הגיעו לחקר ענינה, ותכלת דאבידה לכולי עלמא קשיא.

ואמנם מרוב ציפיה וכלות הנפש לקיום מצוותה, נרתמו יהודים מגאוני וגדולי עולם וטרחו חיפוש אחר חיפוש בגודל תורתם ויראתם למצוא את פשר התכלת ולדעתם באו והגיעו לידיעת ופתרון הדבר עד כדי הכרעה למעשה. אבל רוב מנין ובנין מגדולי וגאוני התורה והפוסקים לא נטו אחר דעת המיעוט.

וזה כמה שנים ששוב עלתה על הפרק, וחזר וניערור ע"י כמה ת"ח, וגם הם לאחר שביטלו במחוי יד להכרעת הקודמים, נמנו וגמרו שזכו בס"ד לאחר עבודת המחקר בגילוי התכלת, וגם בזאת אין ליבם של רוב היראים והחרידים לדבר ה' נוטה לקבל הדברים, וגדולי הפוסקים בזמנינו שוללים לעת עתה את הגילוי המחקרי בכדי לנהוג למעשה גם בתורת ספק.

ומה טוב עשה ידידי הרה"ג ר' מנחם אדלר שליט"א, להביא לציבור את שרשי הדברים בחז"ל וראשונים, בכדי לקבל את המושגים בענין חשוב זה, אשר מעון ידיעה וחקר ובהירות, הן בצד החיובי, והן בצד הביקורתי והשלילי, והעלה את פרי מחשבתו בהלכה ובהשקפת חקר הדבר, ונטייתו בשלילת הגילוי. והמעין יוכל ללמוד בזה מצד דרוש וקבל שכר.

וכמוכן שהכרעת הדברים ובפרט בענין חשוב וחמור במ"ע דאורייתא, נתונה אך ורק ביד הפוסקים האמיתיים.

ותפלתינו לאדון העולמים, שיערה רוח ממרום וינחנו בדרך אמת לדעת את המעשה אשר יעשון ולקיים את רצונו ית"ש.

המכיר ומעריך את גודל יקרת ערך הרב הנ"ל
המחבר והמלקט והמו"ל שליט"א

עזריאל אויערבך

מכתב מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא בראש קונטרס תכלת וארגמן מאת הרב מנחם אדלר

מכתב בענין חלזון הארגמן

י"ט אייר תשנ"ז

כבוד ידידי הרב הגאון המובהק מוהר"ר שרגא פייוול כהן שליט"א

ברכה ושלו' רב

ע"ד השאלה האם ראוי ונכון להטיל ציצית צבוע בצבע תכלת, אחרי שלדעת חוקרים בזמנינו ברור להם שמצאו את החלזון שאמרה תורה. ואף אם נטיל ספק בדבר, מ"מ לא גרע מקלא אילן [לא יהא אלא לבן] ומאידך מרויחים שמא באמת הוא החלזון האמיתי ומקיימים מצות ציצית ככל חוקתו ומשפטו ככתוב בתורת משה.

אכן דבר זה היה לעולמים וכידוע שמלפני יותר ממאה שנה חידש א' מגדולי האדמוורים שהוא מצא את החלזון והכריז קבל עם ועדה שאין לו ספק בדבר, ותמה למה מתעלמים מקיום מ"ע מה"ת. אך גדולי ישראל בדורו לא הסכימו עמו.

והנה כעבור ימים ושנים באו חוקרים ובטלו את דבריו מכל וכל, אלא הצביעו הם על משהוא אחר שהוא החלזון. שוב אחרי תקופה יותר מאוחרת קמו אנשי מדע ומענו שכל מה שחזו עד כה הוא ותפל הוא ורק הם היוודעים ומכירים את החלזון האמיתי, ואנחנו לא נדע אם לא כעבור שנים יבואו אחרים ויבטלו גם דבריהם.

והנה מענת בית הלוי נגד התכלת של הרבי מרדכי ז"ל הוא שאם הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים מעת שנפסקה התכלת מישראל ועם כ"ז לא לבשוהו אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורת מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת, אף שיש בו כל הסימנים שסימנו בו חז"ל. ואנא לא ידענא מה עם ההמצאה אשר המציאו חוקרי זמנינו אם גם עליה חל המענה הנ"ל.

והגאון מקומנטא בספרו ישועות מלכו סי' ב' כתב "כבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שננו התכלת, ופשט לשון הספרי בפרשת ברכה ומדרשו של הארזי"ל מסכים לזה שאין תכלת אלא בומן ביהמ"ק. גם מלאכת הצביעה לא נתברר, כי לדעת רש"י ביורה שנתנים לתוכה דם חלזון לצבוע לא היו רשאים לערב סממנים אחרים כי אם דם החלזון לבד, ולהרמב"ם ביורה שנתנים החלזון נותנים הסמנים - ומו יכריע בומן הזה", עי"ש בסי' א' ב' ג'. ומסיק "על כן אי אפשר לסמוך ולסייע מלאכתו".

ובשו"ע אר"ה סי' ט' סי"ה "יש אומרים שצריך לעשות הציצית מצבע המלית, והמעם דבעינן בזה מין הכנף, ובפרמ"ג שם מלמד שנתעמף הקב"ה במלית - ולבושיה כתלג חוור, א"כ בהכרח יעשה הציצית והמלית לבנים ע"ש.

מצפה לתשועת ה' שישלח מורה צדק

למען נוכל לקיים מצות התורה בכל פרטיה ודקדוקיה

יוסף שלו' אלישיב

**מכתב הגאון הגדול ר' חיים קנייבסקי שליט"א
(בכ"י בראש ס' לולאות תכלת שבביתו)
הובא בראש קונטרס בין תכלת לארגמן**

לכבוד המחבר שיחיה
כל רבותי לא החזיקו מזה
וכבר אמרו במד"ר שהתכלת נגנז,
ורמב"ם פ"א מציצית ה"ט כ' העושה לבן בלא תכלת וכו' וזה
הוא מנהגינו,
וכבר השיב מו"ח שליט"א תשובה ע"ז שאין לחוש לזה
וגם ראיתי ת"ח בזמננו שהדפיס קונטרס להשיב לכל
טענותיהם של היום
וגם בלא"ה א"א לנו לעשות דבר חדש בלא מסורת.

הסכמת הרה"ג עמרם אופמן שליט"א לספר לולאות תכלת מאת הרב שלמה טייטלבוים

RABBI AMRAM OPPMAN

33 ADONEYAHU HACOHEIN
JERUSALEM E. ISRAEL

עמרם אופמן

מ"צ בהגדה התורנית ירושלים
רחוב אדוניהו הכהן 33
טל. 5821998 ירושלים ת"ז

הסכמה וחוו"ד

בס"ד

כב' הרה"ח ר' שלמה יעקב טייטלבוים שליט"א – נתכבדתי והביא לי ספרו עדיין בכת"י בשם **לולאות תכלת**, ובו בירורים על ענין התכלת אשר המתחיל במצוה זו היה הגה"ק והנורא הגאון ר' גרשון העניך ליינער, האדמו"ר מראדזין זצ"ל, והאריך הרחיב העמיק בכל הענינים. ובספרו עין התכלת עמ' רס"א כתב, וז"ל: ויש לנו קבלה ברורה ועדות נאמנה שהרב הגאון הקדוש אור עולם מקאזניץ זצ"ל **אמר שלפני ביאת הגואל יגלה א' מצות תכלת** – וכידוע שכל דבר שבקדושה אינו הולך בפעם א' רק בדרגות – ואף שזכה הגה"ק הנ"ל לחדש ענין וחוב התכלת, וגדולי בני זמנו יש שחלקו ויש שהסכימו ויש שנמנעו ויש הרבה מגדולי עולם בזמנו שלבשו תכלת.

והנה בענין זיהוי הדג של התכלת נתקשו לקבל דעתו בזה, מפני המציאות, ומפני הקושיות שרבו ע"ז. וכבר ארבעים שנה לערך אחרי הגה"ק הנ"ל נכנסו ת"ח מופלגים המבינים בענין; ואף שקיבלו דעתו והכרעתו בחיוב לבישת התכלת, מ"מ לא קבלו דעתו בזיהוי המין – ובעיקרון נתברר שהוא מין חלזון המונח בקונכיאה, ומ"מ עדיין לא התברר המין הנכון.

וכעת זה כמה שנים בחסדי הש"י שנתברר מין החלזון – שהוא במקום שציינו חז"ל ובפוסקים, והצבע היוצא ממנו הוא צבע תכלת המסור לנו בקבלה מדור דור; וגם סיבת שנפסק עשית התכלת מכון שממין זה אפשר לעשות תכלת וארגמן, והמלכות השתמשה בזה לצורך ארגמן – ואסרה להשתמש בזה [וכמובן שזה נסתובב משמאי וכמ"ש האר"י].

והנה אחרי שביקרתי במפעל המייצר את התכלת וראיתי את החלזון עודנו בחיים חיותו שצבעו **כעין הים**, וראיתי פציעתו ודם הכנוס בתוכו [לא דם נפשו], ומשתנה מגוון לגוון מעצמו, עד שמגיע לארגמן; ואחר זמן שמתייבש נעשה שחור כדיו [וכמ"ש הרמב"ם] ואח"כ ע"י סממנים שפעולתם **רק בשביל מעשה הצביעה, ולא נשאים ולא משפיעים על הצבע כלל**, ואח"כ ע"י מנורה שיש בה סגולות וכחות הנמצא בשמש הוא מתהפך לגוון תכלת – וכל זה נעשה מתחילת העבודה לשמה ולשם מצות ציצית.

RABBI AMRAM OPPMAN33 ADONEYAHU HACOHEIN
JERUSALEM E. ISRAEL**עמרם אופמן**מ"צ בהגדה החרדית ירושלים
רחוב אדוניהו הכהן 33
טל. 5821998 ירושלים ת"ז

ואח"כ הרתיחה בירה וטבילת הצמר הלבן בירה של צבעים ונצבע ונספג ונעשה צבע התכלת המקובל אצלנו, והוא עמיד וחזק שאינו עובר ע"י כיבוס וכמו שהחליטו המומחים בזה [וכך היה סדר עשייתו כמבואר בכותבי העתים]. ודיברתי עם אלו שהעלו חלזונות אלו ממקום שציינו חז"ל [אף שנמצאים בארצות הסמוכות לים התיכון כגון יון וספרד ושם נמצאים לרוב], והרבה סוגיות וסתירות מובנים ומוסברים לפי זה.

וידוע דברי דרשת הר"ן שביאר בארוכה שתורה ניתנה לישראל דווקא שהם עם קשי עורף ולא בנקל יקבלו חדשות ואינם מתפעלים מכל דבר עד שיבררו הדק היטב—אמנם אחר שנתאמת אצלם הענין ימסרו נפשם ע"ז. ופשוט שכך הוא גם בענין זה שעם ישראל ובני תורה נרתעים מכל דבר שלא היה בנמצא עד עכשו; אמנם נראה שכל ת"ח וצורב שיעבור על הספרים שנתחברו בזמן האחרון על ענין זה **יגיע למסקנה שיש מקום גדול לקיים המצוה כדינו ובשלימות**. ועברתי גם על ספרים שיצאו לסתור והביאו גם דעת פוסקים מדורנו שאין חיוב לקיים מצוה זה – אך המעיין יראה שבמין זה של חלזון מיושב כל הקושיות ורגלים לדבר שהוא התכלת הנכון. וכן **כמה וכמה מגדולי הדור יראים ושלמים שהתחילו לקיים מצות תכלת בצנעה**, והכל הולך קמעה קמעה, ונזכה בקרוב שכלל ישראל יקיימוהו ברוב עם – ונקוה שיהיה ע"י משיח צדקנו.

והנה א' מן הספרים שנתחברו **הוא ספר דגן "לולאות תכלת"** שמביא כל חלקי הסותר והבונה. ופשוט שאין אני יכול להגיד שאני מסכים על כל הכתוב בספר, אך בכללות – הרוצה לדעת ולמצא בירור על כל השאלות המנקרות **ימצא טוב טעם ודעת** ממקורות חז"ל ופוסקים מתורת ישראל המסורה לנו מדור דור.

הכותב וחותרם עש"ק פ' בא – מכת בכורות ויציאת מצרים, ואיתא בספרי שלח למה נקרא שמה תכלת על שם שנתכלו המצרים בבכורות שנאמר והיה בחצי הלילה וכן ברש"י הביא דרשת ר' משה הדרשן פתיל תכלת על שם שכול בכורות תרגום של שכול תכלא ע"ש; ונקוה שבזכות קיום מצות תכלת יהא מכת בכורות של עשו וישמעאל – ויקויים על מלך המשיח **אף אני בכור אתנהו** ע"י ביטול שלטון ערב רב, אמן.

Amram Oppman

הסכמת הגאון רבי שמואל נדל שליט"א לקונטרס חותם של זהב מאת הרב בנימין זאב הורביץ

בני ברק מוצש"ק י"ח באייר תשע"א

לכבוד הרב בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א

עברתי על החוברת "חותם של זהב", וראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום **אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונוקולוס הוא המקור האמיתי לצבע התכלת**, וכי דרך הפקת הצבע הידועה לנו היום היא פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל.

אני סבור שהדבר ברור, מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון. וזאת מאחר וברור שגם בזמן חז"ל והגמרא היו הגויים משתמשים וצובעים בצבע תכלת, ובכל ספרי חכמי אומות העולם המפרטים את כל סוגי הצבעים שהיו נהוגים באותם זמנים, מופיע חלזון זה כמקור לצבע, ואין שום אזכור לחלזון אחר שמפיקים ממנו צבע תכלת. וכיון שהוברר שניתן להפיק צבע תכלת מחלזון זה – דבר שראיתי בעיני – אין טעם להטיל ספק בזיהוי החלזון. גם דרך הפקת הצבע מופיעה בספרי חכמי אוה"ע מאותה תקופה, והיא דומה לדרך ההפקה הידועה לנו היום, כך שגם מבחינה זו אין לערער על זיהוי התכלת ודרך הפקתו.

אכן **אולי יש מקום לדון** דשמה על אף שברור לנו שזהו התכלת שנהגו בה בזמן חז"ל, מ"מ אין לנו להטיל תכלת בטליתות שלנו, משום שכבר למעלה מאלף שנים לא נהגו בישראל להטיל תכלת, ושמה יש שום טעם שאין לנו לחדש מצוה זו גם כשאנו בטוחים באמיתות התכלת, ואם כי אינני סבור כן, מ"מ הרי זו שאלה שיש מקום לדון עליה.

אמנם לאחרונה נשמעים טענות שונות והעלאת כל מיני ספקות בזיהוי החלזון ובצורת הפקת התכלת (או בגוון הצבע), דבר המנוגד לכל הגיון ואינו ראוי להתקבל אצל כל בר דעת. וכל הראיות לכאור' שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

ולדעתי מה שמביאים לטענות אלו, היא ההנחה שברורנו אין ראוי לחדש מצוה שלא נהגו בישראל למעלה מאלף שנים, **וכיון שאין כח ביד אדם לקבוע לבטל מצוה מטעם זה**, הרי הם נמנעים מלהכנס לבירור הענין, וטורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו. ככל אופן אני בהחלט מסכים עם המסקנות שבחוברת, שהדברים מוכיחים שזהו חלזון התכלת ודרך הפקתו כפי הידוע לנו היא דומה פחות או יותר למה שהיה נהוג בזמן חז"ל.

בכבוד הראוי

שמואל נדל

הסכמת הגאון ר' אליהו זילברמן שליט"א, ראש ישיבת אדרת אליהו לקונטרס חותם של זהב מאת הרב בנימין זאב הורביץ

יום ג' ט"ז אייר פעיה"ק ירושלם תובב"א

מה נכבד היום בהגלות נגלות בירורי המצוה החביבה, מצות תכלת, שכתב חביבי ורעי הרה"ג ר' בנימין זאב הלוי הורביץ שליט"א, ומיישב הדברים על בוריים כדרכה של תורה בטוב טעם ודעת, ראוהו חכמים ושבחוהו ת"ח ואשרוהו וגם מי שאינו יכול לקיימה ודאי יש מעלה לדון בגופן של דברים ולדעם.

ויש שנתברר להם הדבר ונמנעים מלקיימו כי גדולי דורנו לא נתנו גושפנקא לכך שזוהי התכלת, וכמו שכתבו שאי אפשר לסמוך על מדענים, ואי אפשר על סמך דבריהם לחייב את הציבור ללבשו.

אמנם שיחידים יעשו כשהדבר נראה להם לא אסרו, ואף ישנם ששאלו והורו להם שמותר, וראינו לכמה רבנים ותלמידי חכמים שנהגו כן.

ואף בימי האדמו"ר מראדזין לא חששו גדולי החכמים לאוסרו ויש מהם שחששו לדבריו להחמיר מספק, וכ"ש בתכלת זו שאיננה בגדר השערה ואומדנא בעלמא [ראה בקובץ פינת יקרת ז' מש"כ אאמו"ר זצ"ל בענין זה*]. לפיכך נראה שכדאי וראוי ללבן את הדבר ומי שיתברר לו הדבר הגון לקיימו.

על כן ידי תכון עמו וזרועי תאמצנו לחזק ידי המבררים הדבר על בוריו, וכבר אמרו חז"ל כל הזריז במצוה זו זוכה לקבל פני השכינה.

החותם לכבוד קיום המצוה כתיקונה

* מכתבו של הגאון ר' יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

...ולעצם הענין אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה, וקראתי מה שכתב בזה בלה"ק ומה שכתבו חכמי או"ה בלשונם, ובני שיחיו דיברו עם פרופ' זיידרמן ופרופ' קורן ופליקס ועוד, וגם דיברתי עם הרב טבגר הי"ו באריכות ואני משוכנע בזה בודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק ואין לדיין אלא מה שענינו רואות. והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך – אין לי ספק בזה שיגיעו למסקנה זו – והשאננות בזה אינו מובן לי ומצות ציצית שקולה וכו' והמקיימה כהלכתה ומזכה אחרים זכות הרבים תלוי בו ואין קץ לשכרו. בכבוד רב, יצחק שלמה זילברמן

הסכמת הגאון רבי ישראל הלוי בעלסקי זצ"ל לקונטרס לבוש הארון מאת הרב מאיר הלוי הלמן

הראו לי קונטרס לבוש הארון על ענייני תכלת, זאת אומרת זיהוי מקור התכלת והחלזון וכל המסתעף, ועברתי עליו מהחל ועד כלה בכובד ראש, ודקדקתי בו בכל פרטיו וראיותיו, ומצאתיו פעולה שלימה והכרחית, עבודה גדולה ומשובחת, וראוי להפיצה בין הלומדים ולשום לב לכל הבירורים שבה ומקורותיה. וכנראה יש גם מה לסמוך על דברים אלה למעשה ולכל הפחות לא ללעוג על אלה שהחליטו להשים תכלת זו בבגדיהם כי לא לחנם החזיקו בזה למעשה כי הדברים נכונים וח"ו לדחותם בקש. והרוצה לעמוד עליהם יעיין מתוך הכתב.

ע"ז בעה"ח יום פורים של מוקפות תשע"ג לפ"ק
ישראל הלוי בעלסקי

הסכמת הגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א לקונטרס לבוש הארון מאת הרב מאיר הלוי הלמן

הרב זלמן נחמיה גולדברג
אב"ד בד"ץ ובית הוראה לדיני ממונות "הישר והטוב"
חבר בית הדין הרבני הגדול

ב"ה, יום כ"ה סיון תשע"ד

הנני בזה לדבר בשבחם של תלמידי חכמים הרי הם הרבנים ר' יהושע יצחק ינקלוויץ שליט"א ורעהו הרב ר' מאיר הלוי הלמן שליט"א, בידעי ומכירי שעוסקין בבירורי הלכות למעשה ועמלים בכל כחם עד שנכנסו במצולות עומק הים לצוד חלזונות ולנסות דמם. וכעת הראני ר' מאיר הלוי הלמן חיבור בשם לבוש הארון שבו כתב דברים ראויים לשבח לברר מצות תכלת.

עיין רש"י גיטין י"ט א, מפני שאנו מדמים נעשה מעשה – שאנו אומדים וסבורים ואומדים מאומד ליבנו להחמיר, נעשה מעשה להקל. אפילו לענין שבת אם בא מעשה לפנינו בזמן בית המקדש לא הייתי סומך על דברי להביא חולין לעזרה. וברש"י שם דף לז, מדמין – נראה בעינינו וכמדומין אנו כן ולא שמענו מרבתינו עכ"ל. אבל ודאי שאנו מחוייבין גם לדמות ולומר סברות. וראיתי חיבורו שכתב דברים ראויין שנראים מסברה.

ואכתוב מה שדן אם ספק אם יקיים מצוה מן התורה אם אומרים בזה ספיקא דאורייתא לחומרא, דבר זה כבר הביא אדמו"ר מרדזין ראייה מר"ן סוכה שבשמחת תורה נוי סוכה מוקצה שחייבין לאכול בבין השמשות בסוכה שספק אם מקיים מצוה מן התורה, ואילו אתרוג ולולב אינם מוקצים בשמחת תורה כיון שפטורים מליטלום בבין השמשות שלולב כל שבעה מדרבנן במדינה.

ואחתום בברכה,

זלמן נחמיה גולדברג

זלמן נחמיה גולדברג